

Eesti 90: intervjuu president Toomas Hendrik Ilvesega

Iivi Anna Masso

Uusisuomi.fi (US) kohtus Eesti Vabariigi presidendi Toomas Hendrik Ilvesega (THI) Eestis 5. märtsil 2008. Avaldame intervjuu koos esitatud küsimustega.

US: Eesti Vabariik tähistab kogu 2008. aasta vältel oma iseseisvuse 90. aastapäeva. Mis on selle tähtpäeva juures kõige olulisem?

THI: Soomes otsustati, et üheksakümmend aastat ei ole veel nii tähtis kui sada. Arvan põhimõtteliselt sama, aga kui nendest üheksakümnest aastast viiskümmend on veedetud vanglas, siis muutub ka üheksakümmend märgatavalt olulisemaks tähtpäevaks.

Me peame mõtlema, kus me oleme kümne aasta pärast. Ma pean silmas meid kõiki. Aastapäevakõne võib kergesti muutuda valitsuse kriitikaks, soovisin sellest traditsioonist loobuda – valitsust võib ju kritiseerida ülejäänud 364 päeva aastas. 90. aastapäeval tuleks mõelda, mida iga inimene ise saaks teha. Meie riik kuulub kõigile selle kodanikele, ülesanded on kõigile ühised, me kõik osaleme otsustamises.

US: Kas siis pidupäeval rõhutatakse argiseid tegemisi?

THI: Pigem osalemist. Oluliste küsimuste lahendamine ei ole vaid valitsuse ülesanne. Soovin, et otsuste tegemisel osaleksid kõik kodanikud. "Kodanikuühiskond" on klišeemaiguline väljend, kuid kodanike võõrandumine poliitikast on ohtlik igale riigile ja ühiskonnale. On tähtis, et kodanikud tunnetaksid riiki enda omana. Nemad on ju selle loonud. Ma ei taha isegi mõelda sellele, kuidas eesti rahval oleks läinud, kui Eesti riiki poleks loodud.

Omariikluse tähtsuse näitena vaadake, mis on toimunud ingerlastega. Nende kultuur on lakanud olemast. Nad on sulandunud teiste rahvastega Soomes, Eestis ja neil Venemaa aladel, mille Peeter Suur kunagi ingerlaste asualaks määras.

Arvestades Jossif Stalini arusaama Eesti geopoliitilise asendi kohta ühena kahest Soome lahe väravast, arvan, et kui me poleks 1920. aastal iseseisvust saavutanud, siis aastal 1940 poleks meist enam suurt midagi alles jäänud.

US: Euroopas räägitakse tänapäeval rahvusriigi tähenduse ahenemisest, ehk isegi kadumisest. Kas Teie usute endiselt rahvusriiki?

THI: Ajakirja Foreign Affairs viimases numbris on pikk essee selle kohta, et jutt rahvusriigi kadumisest ei pea paika. Rahvusriik on psühholoogiliselt nii vajalik ja loomulik kooslus, et see ei kao kuhugi. Ka Euroopas on näha, et soov poliitilise eristumise järele rahvuse alusel ei ole kuhugi kadunud. Šotimaa, Baskimaa, Kataloonia – ja vaadake, mis toimub Belgias.

Rahvusriik ei ole kuidagi Euroopa Liiduga vastuolus. Katalaani keele kasutamine on pärast Hispaania liitumist Euroopa Liiduga kasvanud. Ka Soomes on huvi murrete vastu suurenenud, varem neid eriti ei hinnatud, kuigi ka ei surutud maha. Kui Eesti on iseseisev riik, soovivad inimesed olla võrokased või setud. Nad ei nõua eraldi riiki, kuid soovivad elada keeleliselt ja

kultuuriliselt lähedaste inimeste keskel. Ma räägin vabalt inglise keeles, kuid ma ei räägi hea meelega inglise keeles eestlasega, osaku ta seda kui tahes hästi.

US: Kas rahvusriigi olulisim ülesanne on seega rahvuskeelee ja -kultuuri säilitamine?

THI: Eesti riigi olemasolu tähtsaim põhjus on säilitada seda väikest kultuuri. See ei puuduta ehk Suurbritanniat või Prantsusmaad, kuid kogu sellel alal, mis algab Soomega ja lõpeb Ungari, Tšehhi ja Slovakkia, eraldusid endise impeeriumi osad peamiselt selleks, et saada elada oma keelega.

Kui suurte rahvaste esindajad räägivad "pahast natsionalismist", siis ma ei saa neid eriti tõsiselt võtta. Nad ei mõista, mida tähendab oma keele ja kultuuri kaotamine.

US: Oma vabariigi aastapäeva kõnes – või kahekõnes kodanikuga, nagu Te seda nimetasite – rõhutasite iseseisvuse ja vabaduse vahet. Mida Te sellega mõtlesite?

THI: Enver Hoxha aegne Albaania oli üks suveräänsemaid riike üldse. Ka praegune Põhja-Korea on äärmiselt iseseisev riik. Iseseisvus ilma demokraatia, õigusriigi ja kodanike põhiõigusteta on mõttetu, täielik nonsens. Kasutan meelega äärmuslikke näiteid, et see paremini esile tuleks.

Eesti Vabariik loodi 1918. aastal eelkõige demokraatia ja kodanikuõiguste tagamiseks, rahvuslik mõõde nii oluline ei olnud. Nagu teada, aitas rahvuslus eesti rahval üle elada nõukogude aja. Kuid 1918 ei teadnud veel keegi, kui õudne on Stalini Nõukogude Liit. Siis soovisid Eesti liberaalid ja sotsiaaldemokraadid eelkõige demokraatlikku riigikorda. Iseseisvuse väljakuulutamise eesmärk oli muuta Eesti võrdväärseks riigiks teiste demokraatlike riikide

hulgas. Enne seda toimis Eestis autokraatia. Veel 13 aastat enne iseseisvuse väljakuulutamist liikusid maal ringi karistussalgad, kes lasid inimesi maha ilma mingi kohtupidamiseta.

US: Kui Euroopas ja Soomes räägitakse imperialismist, mõeldakse enamasti lääneriike ja ennekõike USA-d. Kas täheldate endiselt lääne puhul teatud naiivsust Nõukogude Liidu imperialistliku mineviku suhtes?

THI: Seda naiivsust seletavad kaks asja. Üks on teadmatus. Teine on häbi ja süütunne. Paljud Lääne-Euroopa inimesed nautisid läänemaailma heaolu ja sulgesid silmad selle ees, mis toimus Eestis ja mujal Ida-Euroopas. Inimsusevastased kuriteod, inimõiguste rikkumine – kogu piirkonnas. Nad ei öelnud midagi, läksid isegi mänguga kaasa, rõõmustasid reisi üle Saksa Demokraatlikku Vabariiki.

US: Lääne-Euroopas räägitakse süütundest pigem seoses kolonialismiga.

THI: See on nii lihtne. See toimus kaua aega tagasi ja seda tegi keegi teine, seepärast on väga mugav keskenduda kolonialismile. Ma ei tea, kas Helmut Schmidt tunneb häbi selle pärast, et ta teatas päev pärast sõjaolukorra väljakuulutamist Poolas 1981. aastal, et kindral Jaruzelski on tõeline Poola patrioot.

Rääkimata endisest Soome presidendist, kes ütles 1990. aastate alguses, et Eesti iseseisvus ei vasta Soome huvidele.

US: Pärast Venemaal toimunud valimisi sõnas Eesti Vabariigi president 3. märtsil 2008 avaldatud pressiteates, et Eesti on valmis dialogiks Venemaaga.

THI: Me oleme alati dialoogiks valmis, kuid dialoog nõuab kaht poolt.

US: Kas Te olete pärast Venemaal toimunud valimisi dialoogi võimalikkuse suhtes optimistlikum?

THI: Nagu inglise luuletaja Alexander Pope on öelnud: "Hope springs eternal – lootus pulbitseb igavesti."

US: Kas arvate, et Venemaal käivitub kunagi samasugune protsess nagu Saksamaal pärast Teist maailmasõda – arutatakse läbi mineviku kuriteod ja vead?

THI: Saksamaal käivitus see protsess alles 15 aastat pärast sõda. Enne seda oli kõige olulisemaks majanduse ülesehitamine. Kui jõuti teatud tasemele, mil ei muretsetud enam sellepärast, kas lastele toitu jätkub, siis hakati minevikku välja selgitama.

Ma ei arva päris sellises kulunud stiilis, et kes minevikku ei mäleta, elab tulevikuta, aga mulle tundub, et kui sa ei tea, mida oled minevikus teinud, ei oska sa ka adekvaatselt käituda. Teadmised ajaloost mõjutavad meie käitumist tulevikus. Näiteks sakslased ei läinud nüüd Balkanile relvastatuna. Nad olid Kosovos 55 aastat tagasi. Nüüd läksid nad sinna rahuvalvajatena, aga mitte nii, et oleksid saanud kedagi tulistada.

Küsin vastu: kas on mõeldav, et Saksamaa riigijuht küllastaks Verfassungsschutzi päeval, mil Heinrich Himmler asutas gestaapo? Ilmselt mitte.

Kuid üks teine president külastas julgeolekuteenistust 20. detsembril, päeval, mil Feliks Dzeržinski asutas 1917. aastal tšekaa, millest sai hiljem NKVD, siis OGPU, siis MGB ja KGB. Venemaa julgeolekuteenistus FSB peab oma vaimseks ja juriidiliseks isaks meest, keda kutsutakse veriseks Feliksiks, ning ajalooliseks eeskujuks üht verisemat kuritegelikku vägivallarežiimi, mis maailmas olnud. Kas sellest piisas vastuseks?

US: Miks Venemaal ja ka Soomes peetakse Eesti häid suhteid teiste endiste Nõukogude vabariikide, näiteks Gruusia või Moldovaga, kinda heitmiseks Venemaale?

THI: Ma ei oska öelda. Minu arvates peaks see olema hea, et demokraatlikke riike aidatakse jalule tõusta. Pole õige mõelda, et pragmaatilistel põhjustel on parem hoida häid suhteid sellise riigiga, mis ei ole demokraatlik, ja jätta kõrvale riigid, mis on demokraatlikud või püüavad nendeks saada. Me ei lükka kõrvale demokraatlikke riike reaalpoliitilistel põhjustel. Meie endi minevik ei luba seda, sest ka meid hüljati kunagi.

US: Oma raamatus "Eesti jõudmine" kirjutate muu hulgas Lääne- ja Ida-Euroopa erinevast suhtumisest USAsse. Raamat on tõlgitud mitmesse keelde, kas see ilmub ka Soomes?

THI: Läbirääkimised on käimas.

US: Kuidas Te selgitate Ida- ja Lääne-Euroopa erinevat suhtumist Ameerika

Ühendriikidesse?

THI: Erinevus on seotud sellesama hülgamisega – sellega, kes pidasid idapoolset Euroopat okupeerituks, kes olid valmis tunnistama okupatsiooni ebaseaduslikkust, kes mitte. Pärast Ida-Euroopa vabanemist oli pilt ameeriklastest sama nagu Prantsusmaal pärast Teist maailmasõda – ameeriklased olid need head inimesed. Lääneeurooplased naersid Ronald Reagani üle, kui ta nimetas Nõukogude Liitu kurjuse impeeriumiks, aga siin pole ma kohanud kedagi, kelle arvates poleks see väljend olnud väga tabav. Arvan, et neil, kes on pidanud elama sellise süsteemi all, on rohkem moraalset õigust hinnata Reagani säärast väljaütlemist.

Ma ei arva, et meie suhted USAga oleksid lõputu armastus. Kuid see äärmiselt lihtsustatud arusaam, mida näen mõnede Soome poliitikute seas, et USA oli moraalset võrdväärne Nõukogude Liiduga, et mõlemad olid ühtviisi halvad, on tõesti naiivne.

Ausalt öeldes ei oleks Lääne-Euroopa saanud pärast Teist maailmasõda vabaks ja demokraatlikuks, kui ei oleks olnud Marshalli plaani ning selle tagatiseks 250 000 USA sõdurit, juba ainuüksi Saksamaal. On äärmiselt naiivne mõelda, et kõik oleks sujunud rahumeelselt ja toredasti, kui poleks olnud USA kohalolu Euroopas kuni külma sõja lõpuni. Kui USA poleks natsi-Saksamaa vastu sõdinud, oleks Nõukogude Liit sõja ikkagi võitnud, kuid siis oleks ta jõudnud Atlandi ookeani rannikule.

US: Olete öelnud, et Euroopa ja Ameerika Ühendriigid vajavad üksteist. Millisena Te näete Euroopa ja USA suhteid tulevikus?

THI: Loodan, et Sarkozy ja Merkel, rääkimata Suurbritanniast, kes on juba ajalooliselt USAle lähedasem, esindavad realistlikumat seisukohta. Suhtusin eurooplaste kriitikasse USA pihta tõsisemalt, kui Euroopa panustaks tugevalt oma kaitsevõimesse, mida see aga ei ole veel valmis tegema. Me ei ole jõudnud luua kiirreageerimisüksust, mis koosneks 60 000 mehest ja tuleks kokku 90 päevaga – see oleks Euroopa kaitsevõime põhiüksus. Kui me seda ei suuda, on tegemist niinimetatud tasuta lõunaga.

US: Kas Soome ja Eesti suhted on pärast Eesti taasiseseisvumist muutunud?

THI: Kui lähtuda minu esseest, mis avaldati 1. mail 2004 ajalehes Helsingin Sanomat ning mis algab Jakobsoni ja lõpeb Cavafy tsitaadiga ("Seal ei olegi barbarid"), tuleb mul oma meelehärmiks tõdeda, et paljudki asjad pole muutunud. Õpetav ja hoolitsev suhtumine on endiselt visa kaduma.

US: Kas Soome on endiselt suur vend?

THI: Ma ei tea ühtegi Eesti poliitikut, kes õpetaks Soomet. Peale poliitika kohtame õpetusi soomlastelt ka meedias. Kui Eestis on probleem ja Soomes on olnud samasugune probleem, siis soovitatakse Eestil lahendada see samamoodi, nagu Soome on lahendanud. Mul oleks piinlik, kui Eesti meedia selliselt käituks.

US: Milline on Eesti ja Soome välispoliitika kõige suurem erinevus?

THI: Euroopas pole erinevus suur, esindame samu asju. Selge on see, et Soome ei soovi liituda NATOga, eestlased kuuluvad sinna aga hea meelega. Eesti välispoliitika on otsekohesem, soomlased on avalikkuse ees ettevaatlikumad.

US: Kas on põhjust kõneleda uusfinlandiseerumisest?

THI: Ei oska öelda, kuid näiteks Lasse Lehtinen on sellest kirjutanud.

US: Soomes räägitakse, et julgeolekupoliitilised nõuded on muutunud ja NATO ei suuda neile enam vastata. Kas NATO pakub tänapäeva maailmas turvalisust?

THI: Arvan, et pakub.

US: Kas Te osalesite eestimeelsetel meeleavaldustel Helsingis 80. aastatel?

THI: Helsingi meeleavaldustest ei tea ma midagi. Meelt avaldati Stockholmis. Ma ise ei osalenud otseselt ühelgi meeleavaldusel. Olin ajakirjanik, ei saanud.

Aga Helsingis 1988. aasta Mardilaadal korjas Tuglase selts ära kogu Eesti Kirjanike Kooperatiivi väljaspool Nõukogude Eestit avaldatud väärkirjanduse. Bernard Kangro, Marie Underi – kõik. Ma ei saa aru, miks.

US: Räägime aastapäevaga seoses veel ajaloost: kas finlandiseerumine oli Soome iseseisvuse säilitamiseks vältimatu?

THI: Sellele on eestlasel väga raske vastata. Kui vaadata, mis juhtus Eesti ja mis Soomega ning kus Eesti ja Soome olid 1939. ja 1991. aastal, siis peaks seda hindama keegi teine, mitte eestlane. Ma ei oska öelda, kas see oli vältimatu. Igal riigil on oma modus vivendi. Nagu juba ütlesin, me ei õpeta teisi, kuidas tuleks käituda.

US: 1939. aastal kaotas Eesti iseseisvuse, Soomel õnnestus see säilitada. Nüüd vaieldakse jälle, kes võitles, kes tegi järeleandmisi. Kas ka Soomel oleks võinud minna halvemini?

THI: Ma ei taha oletada, mis oleks võinud olla. Aga kui keegi ütleb, et Soome oli täiesti üksi, siis ei pea see paika. Käisin äsja soomepoiste kokkutulekul. Neid oli kolm tuhat, oma põlvkonna paremik. Arvestades nende meeste rolli Eesti ühiskonnas, oli nende panus uskumatu. Nad läksid sõtta vabatahtlikult. Motoks oli: "Võitleme Eesti vabaduse nimel, korralikus sõdurivormis."

Kuid Eesti ja Soome olukorra erinevus seondus ka demokraatiaga. Eesti rahvas ei saanud otsustada, kas võidelda vastu, sest inimesed ei teadnud, mis toimus. Soomes oli demokraatia, Soome rahvas ei oleks lubanud oma valitsusel teha seda, mis tehti Eestis – lubada riiki Nõukogude sõjaväebaasid. Nad ei saanud seda teha Soomes, sest nad teadsid, et Soome rahvas poleks kunagi sellega nõus. Eestis oli demokraatia selleks ajaks nõrgenenud. Seepärast rõhutan, et demokraatia on oluline ka julgeoleku seisukohast.

US: Kas Eesti on saanud soomlastelt piisavalt tuge?

THI: Jah. Igasugust. Pärast iseseisvuse taastamist, väga mitmesugust.

US: ELis on iseseisvat Eestit kritiseeritud muu hulgas ka vähemuste kohtlemise pärast. Milline on vähemuste olukord Eestis muu Euroopaga võrreldes?

THI: Kriitika on olnud asjatundmatu, sest Eesti kodakondsusseadus on üks Euroopa liberaalsemaid. Eestis on kodakondsuse saamine lihtsam kui paljudes teistes Euroopa riikides. ELis mõistetakse seda juba hästi. Minu vastus on: hästi, võtame Eesti kodakondsusseaduse aluseks kogu Euroopas. Tahaksin näha, mitu riiki sellega nõustuks. Mitte sellepärast, et seadus on liiga karm, vaid sellepärast, et kodakondsust saada on liiga lihtne.

Kodakondsuse saamiseks tuleb osata tuhatkond sõna kohalikku keelt. Eesti keele eksam ei ole eestlaste välja mõeldud, selle tellis OECD Cambridge'i ülikoolilt, kes tunnistas hiljem, et eksam tuli liiga kerge.

US: Soome meedias on Teid kutsutud külma sõja võitlejaks ja valgustusaja sõduriks. Kas saate nimetada end valgustusaja väärtuste pooldajaks?

THI: Külma sõja võitlejaks nimetasin end ise ühes intervjuus, ironiliselt. Kuid valgustusaja filosoofia – Rousseau, Locke, Hume, ka Hobbes – on Euroopa alustalaks, sellel mõtlemisel põhinevad Euroopa põhitõed ja väärtused.

Ideeajalooliselt määratleb valgustusaeg Euroopat selgepiirilisemalt. Seda teevad muidugi ka reformatsioon, piibel, kreeka filosoofia ja Rooma õigus. Kuid see, mida kutsume demokraatiaks, on tegelikult ühe lühikese perioodi – 1650–1780 – mõttetegevuse tulemus. Sellest laulab Schiller Beethoveni viisil. See on Euroopa olulisim pärand, see, kes me oleme ja mis eristab meid despootiast: põhimõte, et riik on olemas kodanike nõusolekul. Kuigi see praktikas lõpuni nii ei toimi, põhinevad Euroopa riigid neil põhimõtetel.

US: Kas kasvamine USAs on mõjutanud Teie rolli Euroopa poliitikuna?

THI: Ei. Pigem näitab teatud pinnapealsust Euroopas see, et kui räägin inglise keelt Ameerika aktsendiga, arvatakse, et toetan automaatselt kõike, mis USAs toimub. Kolisin Euroopasse vabatahtlikult 30aastasena, kohe, kui selleks avanes võimalus. Kasvasin ka USAs teadmisega, et olen eurooplane, tundsin end eurooplasena, kuigi oskasin tegutseda ka USAs. Ka mu vanemad rõhutasid eurooplaseks olemist.

Kuid pinnapealsed inimesed, kes ei suuda midagi keerukamat välja mõelda, ütlevad: "Sa oled ameeriklane", oodates või seletades ära teatud arvamusi. Kogusin seda Euroopa Parlamendis, ja vaid sellepärast, et rääkisin ameerikapäraselt. Ka see on lihtsustatud mõtlemine.

Samuti ei viinud ma "ameeriklasena" Eestit NATOsse. See ei olnud minu teene, et eestlased soovisid NATOga liituda. Ma püüdsin neid veenda liituma Euroopa Liiduga. NATOsse taheti kohe, alles nüüd on Eestis õpitud hindama ka ELi.

US: Millisena näete Eestit Euroopas 10–15 aasta pärast?

THI: Need, kes on elanud väljaspool Euroopat, tunnevad Euroopat paremini ja hindavad seda rohkem kui need, kellele on kõik siin nii iseenesestmõistetav, et nad isegi ei tea, kus nad asuvad. Ühed paremad Ameerika-analüüsijad on jaapanlane Francis Fukuyama, Poola taustaga Robert Kagan, India taustaga Fareed Zakaria, rääkimata juudi soost intelligentsist, kelle juured on sügaval Ida-Euroopa pagulaskonnas. Nad mõistavad Ameerikat paremini kui seal pikka aega elanud angloameeriklased. Ka need, kes Euroopast vägisi eraldati, mõistavad Euroopat paremini.

Euroopa on mulle kultuurilis-ideoloogiline väärtussüsteem, mitte geograafiline koht. Königsberg oli Euroopa süda, kui Immanuel Kant seal ringi jalutas. Kaliningradina pole sellel Euroopaga

mingit pistmist. Euroopa on väärtuste, suhtumiste, inimõiguste ja õigusriigi paik.

US: Kas idaeurooplased on seepärast rohkem valmis Euroopa väärtusi kaitsma?

THI: Milan Kundera, Václav Havel ja Lennart Meri tajusid Euroopat paremini kui paljud Lääne-Euroopa poliitikud. On muidugi ka erandeid, kuid vaevalt on juhus, et üks paremaid Euroopa-teoreetikuid oli Salvador de Madariaga, kes oli Hispaania diplomaat ja elas aastatel 1939–1979 Franco diktatuuri poliitilise põgenikuna Inglismaal. Ta mõistis Euroopat. Usun ja loodan, et järgmine Euroopa mõtlejate põlvkond tuleb sealtpoolt.

Link originaalartiklile [uusisuomi.fi veebis](http://uusisuomi.fi/veebis)